

Osallistava kirjaaminen lastensuojelun työmenetelmänä

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Juuso Kultanen

Opinnäytetyö, AMK

Kesäkuu 2023

Kuntoutuksen ohjaaja (AMK)

Kultanen, Juuso

Osallistava kirjaaminen lastensuojelun työmenetelmänä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Kesäkuu 2023, 37 sivua.

Kuntoutuksen ohjaajan tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Osallisuuden merkitystä osana sosiaali- ja terveysalan asiakastyötä on korostettu viime vuosina merkittävästi. Osallisuudella on todettu olevan paljon hyötyä asiakkaan hyvinvoinnin näkökulmasta katsottuna. Osallistava kirjaaminen on osallisuuden alakäsite. Osallistavaa kirjaamista on tutkittu tähän päivään mennessä verraten vähän. Osallistava kirjaaminen on kokemusten mukaan jonkin verran käytetty työmenetelmä lastensuojelutyössä.

Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, miten osallistava kirjaaminen on aikaisempien tutkimustulosten perusteella toteutunut lastensuojelussa ja mitä asioita osallistavaan kirjaamiseen liittyen tulee huomioida. Tavoitteena oli tuottaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa aiemmin tutkittua tietoa hyödynnettiin lastensuojelussa tapahtuvan osallistavan kirjaamisen näkökulmasta.

Eri tietokannoista tehdyillä koehauilla lopulliseen hakuun valittiin yhteensä neljä julkaisua. Kaikki julkaisuista olivat suomenkielisiä. Lopullinen haku tehtiin tietokannoista Janet, Julkari, Journal sekä Journal FinJeHew. Keskeisimmät hakusanat olivat osallisuus, lastensuojelu, dokumentointi sekä kirjaaminen. Sisällönanalyysi suoritettiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin perusteella. Teoriaohjaavana julkaisuna hyödynnettiin O'Sullivanin esittelemää nelitasoista osallisuuden jaottelua.

Tutkimustuloksista näyttäytyi laadukkaan osallistavan kirjaamisen kannalta monia tärkeitä, huomioitavia asioita, jotka samalla saattoivat olla haasteita. Keskeisimpinä tutkimustuloksina nousivat lasten äänen kuulluminen kirjauksessa, yhdenvertaiset kirjaamiskäytänteet, sekä aikaresurssit. Johtopäätöksinä todettiin, että osallistavaa kirjaamista voidaan hyödyntää lastensuojelutyössä laadukkaasti, kun sosiaalihuollon ammattilaisella on aiheesta riittävä tieto ja osaaminen. Tulevaisuudessa osallistavan kirjaamiseen liittyviä haasteita voi ilmentyä aikaresurssien sekä aiheesta olemassa olevan tiedon vähyyys. Jatkossa aihetta voisi tutkia esimerkiksi toiminnallisen kehittämistyön kautta, jossa lähestymistapa tutkimukseen olisi lasten näkökulmasta.

Avainsanat (asiasanat)

lastensuojelu, osallistava kirjaaminen, osallisuus, kirjaaminen, dokumentointi

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Kultanen Juuso

Involving documentation as a working method in child welfare. Descriptive literature review.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, June 2023, 37 pages.

School of Health and Social Studies, Degree Programme in Rehabilitation Counselling. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The importance of participation as part of client work in the social and health sector has been emphasized significantly in recent years. Participation has been found to be very beneficial from the point of view of the client well-being. Involving documentation is a sub-concept of inclusion that has been studied relatively little so far. Involving documentation is, according to experience, a somewhat used work method in child welfare work.

The purpose of the thesis was to find out how involving documentation has been realized in child welfare based on previous research results and what issues should be considered in relation to involving documentation. The aim was to produce a descriptive literature review, in which previously researched information was utilized from the perspective of involving documentation in child welfare work.

Four articles in all were chosen for the final search after test searches were conducted using several databases. The publications were all written in Finnish. The final search was done in databases Janet, Julkari, Journal and Journal FinJeHeW. Participation, child protection, documentation, and recording were the most crucial search terms. Content analysis was done based on theory-driven content. The publication that served as the theory compass was O`Sullivans' four-level division of involvement.

The findings of study revealed several crucial factors to take into account for high-quality involving documentation, which could also present difficulties. The ability to capture children's voices, equal recording techniques, and time constraints were the most significant research findings. As a result, it was concluded that part-listing can be employed in child welfare work in a high-quality way if the social care professional involved has the necessary level of subject-matter knowledge and proficiency. Due to a lack of time and available resources, there may be difficulties with involving documentation in the future. In the future, the topic might be researched, for instance, through functional development work, where the research method would be from the viewpoint of the children.

Keywords/tags (subjects)

Involving, documentation, participation, child welfare, child protection

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	2
2	Opinnäytetyön teoria ja lähtökohdat	3
2.1	Lastensuojelu ja kirjaamiskäytännöt.....	3
2.1.1	Lastensuojelun perusteet	3
2.1.2	Kirjaaminen lastensuojelussa	4
2.2	Osallistava kirjaaminen sosiaali- ja terveysalalla	5
2.2.1	Yleiset periaatteet ja lähtökohdat	5
2.2.2	Lastensuojelua ohjaavat lait ja lastensuojelun eettisyys.....	6
2.3	Aikaisemmat tutkimukset osallistavasta kirjaamisesta	8
3	Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimustehtävät	11
4	Opinnäytetyön toteutus.....	12
4.1	Kirjallisuuskatsaus menetelmänä.....	12
4.2	Aineiston keruu ja kuvaus	13
4.3	Aineiston analyysi.....	21
5	Tutkimustulokset.....	27
5.1	Lasten osallisuuden tukeminen sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta	28
5.2	Lasten osallisuuden tukeminen vanhempien näkökulmasta.....	29
6	Johtopäätökset.....	30
7	Pohdinta.....	31
7.1	Luotettavuus ja eettisyys	31
7.2	Jatkotutkimusehdotukset.....	33
7.3	Hyödynnettävyys kuntoutuksen ohjauksessa	33
	Lähteet	35

Taulukot

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	15
Taulukko 2. Hakusanat ja tulokset tietokannoittain	17
Taulukko 3. Lopullinen opinnäytetyön aineisto.....	19
Taulukko 4. Sisällönanalyysin eteneminen. Esimerkkejä tekstistä, hyödyntäen O’Sullivanin nelita-soista osallisuusjaottelua.....	23

1 Johdanto

Osallistava kirjaaminen on yksi monista tavoista lisätä asiakkaan osallisuutta. Osallisuus on moniulotteinen käsite, jonka merkitys voi vaihdella riippuen käyttötarkoituksesta, paikasta tai puhujasta (Särkelä-Kukko 2014, 34). Se kattaa asiakkaan kokemuksen siitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa häntä koskeviin asioihin. Asiakkaiden osallisuus on keskeisimpiä tavoitteita nykypäivän sosiaali- ja terveydenhuollossa (Laitila 2010, 5). Tätä tukevat monet lait, josta opinnäytetyötä ajatellen merkittävin on lastensuojelulaki (417/2007). Lastensuojelulain mukaan on arvioitava, miten ratkaisut turvaavat lapsen mahdollisuuden osallistumiseen sekä omiin asioihinsa vaikuttamiseen. Osallisuus voidaan mieltää osallistavan kirjaamisen yläkäsitteeksi, jota tämä kirjallisuuskatsaus pohjimmiltaan käsittelee.

Kirjaamista on tarkasteltu valtakunnallisesti Kansakoulu-hankkeissa, jonka tarkoitus on lisätä ammattitaitoa kirjaamisesta puhuttaessa. Kansakoulu-hanke on toiminut vuodesta 2015 alkaen. (Socom, 2019.) Osallistavaa kirjaamista käsitteleviä koulutuksia järjestettiin vuonna 2019 päättyneessä Kansa-koulu II-hankkeessa. Kansa-koulu II-hankkeessa tarkoituksena oli kouluttaa kirjaamisvalmentajia, jotka kävivät kouluttamassa sosiaali- ja terveysalalla työskenteleviä ihmisiä kirjaamiseen liittyvissä asioissa. (Socom, 2019.) Kyseinen hanke on yksi ajankohtainen esimerkki siitä, että kysyntää ja tarvetta osallistavan kirjaamisen käyttöönottoa ajatellen on sosiaali- ja terveysalalla olemassa.

Tämän kuntoutuksen ohjauksen opinnäytetyö on kohdennettu lastensuojelutyön palvelualueeseen. Kuntoutuksen ohjaajat ovat sosiaalihuollon laillistettuja ammattihenkilöitä, jotka voivat työskennellä kuntoutusalan töissä hyvin monella alalla. Myös lastensuojelu on ala, jossa kuntoutuksen ohjaaja voi työskennellä.

Kirjaamisen merkitys sosiaali- ja terveysalalla on nykypäivänä suuri. Tiedonhankinnan yhteydessä havaittiin, että dokumentointitutkimuksien määrä on kasvanut 2000-luvun taitteen jälkeen, joka osoittaa, että tarve dokumentointiin liittyvän tiedon lisäämiseen on merkittävä. Pelkästään osallistavaa kirjaamista käsitteleviä tutkimuksia löytyi jonkin verran, mutta tutkimusten julkaisuvuosista on pääteltävissä, että aiheena osallistava kirjaaminen on vielä suhteellisen tuore ja uusi, jota pitää jatkossakin tutkia.

Kirjallisuuskatsauksena toteutettu opinnäytetyö käsittelee osallistavaa kirjaamista lastensuojelutyössä. Opinnäytetyössä ikähaarukka oli määritelty siten, että yläikäraja oli 18 vuotta. Aläikärajaa ei määritelty. Suuri ikähaarukka mahdollisti työn toteuttamisen laadukkaammin, sillä täten kirjallisuuskatsauksessa käytetyt aineistot olivat paremmin ja tarkoituksenmukaisemmin hyödynnettävissä. Opinnäytetyötä taustoitettiin teoriaosuudella, joka koostui opinnäytetyön keskeisimmistä käsitteistä, joita olivat lastensuojelulaki, perustuslaki, sosiaalihuoltolaki, eettisyys, osallisuus ja osallistava kirjaaminen.

Tarkoituksena oli selvittää, miten osallistavaa kirjaamista voitaisiin hyödyntää osana palveluja lapsen tai nuoren kohdalla. Työstä oli myös tarkoitus käydä ilmi osallistavan kirjaamisen haasteet ja ongelmakohdat. Ajatuksena oli, että opinnäytetyöhön koottua tietoa voitaisiin hyödyntää siten, että osallistavasta kirjaamisesta kiinnostuneella, lastensuojelun palveluita tuottavalla toimijalla olisi riittävät tiedot osallistavan kirjaamisen käyttöönottoon. Opinnäytetyöni aihe on rajattu siten, että lopputuloksena syntyy kirjallisuuskatsaus, josta lukija saa selkeän ja riittävän tietopaketin ajattelun osallistavan kirjaamisen käyttöönottoa.

2 Opinnäytetyön teoria ja lähtökohdat

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Opinnäytetyöni tietoperusta painottui seuraaviin käsitteisiin: lastensuojelulaki, perustuslaki, sosiaalihuoltolaki, eettisyys, osallisuus ja osallistava kirjaaminen. Käsitteet ovat avattu seuraavissa luvuissa.

2.1 Lastensuojelu ja kirjaamiskäytännöt

2.1.1 Lastensuojelun perusteet

Lastensuojelu on osa palvelujärjestelmää, josta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön vastuualueeseen kuuluu lainsäädännöstä vastaaminen, sekä toiminnan ohjaus. Lasten oikeuksista ja lasten suojelusta on säädetty Suomen perustuslain lisäksi myös YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksessa, sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (STM 2022). Lastensuojelun tarkoitus on turvata lasten perusoikeuksien toteutumista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL, N.d.) mukaan lasten perusoikeuksia ovat turvallinen kasvuympäristö, monipuolinen sekä tasapainoinen kehitys, sekä tarvittaessa erityinen suojelu (THL, N.d.).

Lastensuojelun piirissä olevien lasten lukumäärä on kasvanut miltei jatkuvasti, joka kertoo lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntymisestä (Bardy 2013, 13). Esimerkkinä vuonna 2021 lastensuojeluilmoituksia tehtiin kaiken kaikkiaan 173 466 kappaletta. Ilmoitus tehtiin 93 705 lapsesta, joten monen lapsen kohdalla ilmoitus on tehty useammin, kun yhden kerran (THL, 2021). Lastensuojelu on osa lasten, nuorten sekä perheiden palveluiden moniulotteista kokonaisuutta, jonka piiriin lapsi, nuori tai perhe ohjataan, mikäli siihen on aihetta. Lastensuojelun tarkoituksena on mahdollistaa lapselle tai nuorelle turvallinen ympäristö, jossa on mahdollisuus virikkeiseen ja tasapainoiseen toimintaan, mikäli tämä ei lapsen kotona ole mahdollista (THL, 2022). Lastensuojelun viranomaiselle on annettu laissa velvollisuus tehdä päätöksiä lasten edusta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että viranomaisella on vastuussa niin omista tehdyistä toimenpiteistä, kuin myös tekemättömistä toimenpiteistä (Kääriäinen 2003, 11). Lasten ja nuorten hyvinvointia seurataan kunnan eri viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyön avulla. Lisäksi viranomaisten tehtäviin kuuluu vanhempien tukeminen kasvatustehtävissä, joka toimii samalla myös ennaltaehkäisevänä työkaluna (THL, 2022).

2.1.2 Kirjaaminen lastensuojelussa

Sosiaalialan kirjaamisesta on liikkunut sanonta, joka on muuttunut ajan saatossa kliseeksi: ”Mitä ei ole kirjattu, ei ole tapahtunut.” Kirjaaminen on siis merkityksellinen ja tärkeä osa lastensuojelutyötä. Kääriäisen mukaan (2003, 23) kirjaamisella on useita tehtäviä ja tarkoituksia. *Asiakirjat toimivat esimerkiksi apuvälineinä asiakkaan tilanteen ja tarpeiden yksilöimisessä, niillä voidaan kuvata palveluprosesseja ja turvata asiakastyön jatkuvuutta. Asiakirjat helpottavat työprosesseja ja niiden avulla tallennetaan tietoja hallinnon sekä suunnittelun käyttötarkoituksia varten* (Kääriäinen 2003, 23).

Kirjaaminen on tärkeä osa asiakastyötä. Sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain (254/2015/4§) mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilöstöllä, joka osallistuu asiakastyöhön, on kirjaamisvelvollisuus liittyen oleelliseen seikkoihin koskien sosiaalihuollon järjestämistä, suunnittelua, toteuttamista, seuranta ja valvontaa. Samaisen lain viidennen pykälän mukaan asiakasasiakirjoissa käytettävän kielen tulee olla selkeää ja ymmärrettävää (Finlex 2015).

Lastensuojelussa tapahtuvaa kirjaamista on säädetty lastensuojelulaissa. Kirjaamisella tarkoitetaan asiakirjojen kirjoittamista sekä tietojen tallentamista (THL 2022). Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa kirjaamaan edellä mainituista asioista. Kirjaaminen on osa kaikkia lastensuojelun työprosesseja. Kirjaamisella on todella keskeinen rooli liittyen osapuolien oikeusturvaan ja sen toteutumiseen (THL N.d.). *Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalihuollon on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa* (Laaksonen ym. 2011, 22). Lasten kohdalla tämä näyttäytyy siten, että myös hänen toiveensa ja mielipide on ikätason mukaisesti huomioitava (Laaksonen ym. 2011, 22).

Lastensuojeluun liittyvässä kirjaamisessa tärkeää on laatia jokaiselle asiakkaalle omat asiakirjat. Täten yksilöllisyys tulee huomioiduksi. On myös tärkeää, että asiakasta on tiedotettu oikeudestaan lukea itseensä liittyviä asiakirjoja, täten hyvän kirjaamistyön edellytykset paranevat. Edellytyksiä hyvälle kirjaamistyölle ovat ymmärrettävyys ja kirjausten selkeys, asiakkaan mahdollinen kuuleminen ja sen näkyminen kirjaamistyössä, sekä virheettömyyteen pyrkiminen ja tarvittaessa virheiden korjaaminen (Laaksonen ym. 2011, 38–43).

Kirjaamiskäytänteitä säädetään Suomen lastensuojelulaissa (417/2007) tarkasti. Jokaisessa lastensuojelun alaisessa työvaiheessa kirjaaminen on vahvasti läsnä. Niin sosiaalihuollon työntekijät, kuten myös muut prosessiin osallistuvat ammattilaiset, ovat velvoitettuja kirjaamaan asiakirjoihin liittyviä asioita. Tällaisia asioita voivat olla sosiaalihuollon järjestäminen, siihen liittyvät suunnitelmat sekä seurannat ja valvonnat. Myös sosiaalihuollon konkreettinen toteutuminen kuuluu kirjata asianmukaisesti (THL, N.d.). Tiivistettynä voi todeta, että kaikki lapseen liittyvät, merkitykselliset tai oleelliset asiat kirjataan asiakassuhteen alusta aina asiakassuhteen päättymiseen asti. Kirjaamiskäytänteet luovat perusturvaa niin asiakkaalle, kun työntekijälle.

2.2 Osallistava kirjaaminen sosiaali- ja terveysalalla

2.2.1 Yleiset periaatteet ja lähtökohdat

Osallistava kirjaamista käytetään sosiaali- ja terveysalalla, sillä osallisuuden merkitystä on korostettu lähihistoriassa paljon. Tämä näkyy esimerkiksi Suomen hallituksen asettamissa tavoitteissa, jossa osallisuuden edistäminen mainitaan. Vuoden 2019 hallitusohjelmassa osallisuus mainitaan

kymmeniä kertoja, kun taas vuoden 2015 hallitusohjelmassa osallisuus on mainittuna vain muutama otteeseen. (Valtionneuvoston Kanslia 2019).

Osallisuudella on todettu olevan köyhyyttä, eriarvoisuutta sekä syrjäytymistä ehkäisevä tai vähentävä vaikutus (THL, 2022). Vierulan (2017, 25) mukaan asiakkaiden näkemyksiä liittyen itseään koskeviin asiakirjoihin, on tutkittu toistaiseksi hyvin vähän niin kansallisesti, kun kansainvälisestikin. Tutkittavien asioiden painopiste on ollut asiakkaiden pääsyssä itseään koskeviin asiakirjoihin. Nämä tutkimukset painottuvat henkilöihin, jotka ovat olleet adoptoituina tai huostaanotettuina. Tutkimukset ovat tehty tilanteessa, jossa asiakkuussuhde sosiaalihuoltoon on jo katkennut ja asiakkaan ajatuksena olisi saada valaistusta ajastaan sijoitettuna tai adoptoituna.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022) mukaan osallisuutta voidaan edistää sosiaali- ja terveydenhuollossa monin tavoin. Vaikutustavat ovat jaettu kolmeen pääkategoriaan: osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tukeminen, oikeanlaisen ja riittävän tuen tarjoaminen sekä työelämään pääsyn ja työssä pysymisen tukeminen. Petreliuksen (2018, 21) mukaan osallisuus on vahvaa lastensuojelun perspektiivistä silloin, kun monitoimijaista yhteistyötä hyödynnetään. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että asiakas käy saamastaan palvelustaan yhteistoiminnallisesti keskustelua yhdessä ammattilaisten kanssa, esimerkiksi miettien palvelun kehittämistä.

Asiakkaan osallisuutta käsitellään monessa eri laissa. Perustuslaissa (731/1999) määrätään, että henkilön mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin päätöksentekoihin, on tuettava. Henkilöllä on myös oikeus osallistua itseään koskeviin päätöksentekoon.

2.2.2 Lastensuojelua ohjaavat lait ja lastensuojelun eettisyys

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan on tärkeää huomioida toimintatapoja ja ratkaisuja valittaessa se, että miten asiakkaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin toteutuu. Asiakkaan mielipiteet ja toiveet itseään koskevassa päätöksenteossa on huomioitava.

Itse lastensuojelua ohjaa lastensuojelulaki (Finlex 417/2007, 2022). Lastensuojelulaki on laaja kokonaisuus, jonka pohjalta lastensuojelua Suomessa toteutetaan. Lastensuojelulaissa lapsiksi luokitellaan alle 18-vuotiaat. 18–24-vuotiaat kuuluvat myös lastensuojelulain piiriin, mutta tämän ikähaarukan ihmiset luokitellaan laissa nuoriksi (Finlex. 417/2007. 2022). Lapsen vanhemmilla tai

huoltajilla on ensisijainen vastuu toteutumisen osalta edellä mainituista lapsen oikeuksista. Vanhemman tai huoltajan on taattava lapselle turvallinen ja lapsen tarpeet täyttävä kasvuympäristö (THL. 2021). Mikäli vanhempi tai huoltaja ei ole kykeneväinen huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista, siirtyy vastuu lastensuojelun ammattilaisille.

Lastensuojelulaki kattaa kaikki lastensuojelutoimet. Lastensuojelulaki on jokaisen alle 25-vuotiaan oikeus, riippumatta henkilön taustasta.

Osallistava kirjaaminen on jatkuvasti enemmän käytössä oleva tapa toteuttaa laadukasta sosiaali- ja terveysalan työtä. Myös koulutuksia aiheesta on alettu järjestämään viime vuosina.

Osallisuuteen sekä myös osallistavaan kirjaamiseen liittyy vahvasti *eettisyys*. Sosiaali- ja terveysalan työ nojautuu eettisiin periaatteisiin, sekä ammattietiikkaan. Lähtökohtia edellä mainittuihin käsitteisiin ovat mm. sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet ja ihmisarvo. Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut eettiset suositukset sosiaali- ja terveysalalle ETENE-julkaisussaan 32. Suositusten mukaan sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tulee kunnioittaa asiakkaidensa perusoikeuksia, sekä ihmisarvoa. Näihin käsitteisiin kuuluvat ihmisen perusoikeudet, itsemääräämisoikeus, valinnan vapaus sekä ihmisoikeudet. Asiakkaila tulee olla oikeus omiin, itsenäisiin päätöksiin koskien omaa hyvinvointiansa ja elämäänsä. Asiakkaalla on oikeus saada laadukasta hoitoa, mutta samalla asiakkaalla on myös oikeus hoidosta kieltäytyä. (ETENE 2011).

Eettisten periaatteiden noudattaminen mahdollistaa ihmiselle oikeuden ilmaista tunteitaan ja kokemuksiaan, itsemääräämisoikeuden ja myös osallisuuden. Osallistava kirjaaminen vaatii siis alan ammattilaiselta sen, että työ on eettisesti toteutettua (Talentia 2017, 7.). Osallistava kirjaaminen vaatii toimiakseen vuorovaikutusta. Eettisestä näkökulmasta katsottuna hyvä vuorovaikutus on toista arvostavaa ja inhimillistä. *Hyvä vuorovaikutus edellyttää keskinäistä luottamusta, rehellisyyttä ja molemminpuolista sitoutumista sovittuihin tavoitteisiin ja toimintaan. Vuorovaikutukseen sisältyy toinen toisensa tietämisen, osaamisen ja kokemuksen arvostaminen sekä kuulluksi tulo ja tiedonsaanti omassa asiassa (ETENE 2011).*

2.3 Aikaisemmat tutkimukset osallistavasta kirjaamisesta

Osallisuuden merkitystä korostetaan sosiaalialan puolella jatkuvasti lisääntyvässä määrin, koska osallisuuden potentiaalia kuntoutuksen kannalta on alettu tutkimustiedon kautta ymmärtämään. Bardyn (2013, 22) mukaan osallisuus voi parhaimmillaan auttaa asiakasta omien kehityspotentiaalinsa tunnistamisessa ja auttaa ymmärtämään niissä piilevän arvon. Kun lapselle annetaan mahdollisuus pohtia omaa elämäänsä, pystyy hän sanoittamaan omia kokemuksia sekä hän on kykeneväinen havainnoimaan kokemuksiaan yhdessä muiden kanssa. Asiakas tietää myös onnistuneen osallisuuden kautta omat oikeutensa ja tarpeensa. Osallisuus omissa asioissa parantaa uskoa omiin kykyihin. Laadukkaana osallisuuden edellytys on läsnäoloon panostaminen. Tähän tarvitaan myös riittävä määrä aikaa. (Bardy, 2013, 22.)

Vielä osallisuutta tuoreempi käsite on osallistava dokumentointi, joka on osallisuuden yksi monista alakäsitteistä. Bardyn (2013, 170) mukaan dokumentoinnilla voidaan tukea asiakkaan osallisuutta silloin, kun niissä kuuluu asiakkaan ääni. Vierula (2017, 36–37) käsittelee osallistavaa dokumentointia O’Sullivanin laatiman nelitasoisen jäsenysmallin avulla. Ensimmäisellä ja samalla heikoimmalla tasolla osallisuus on silloin, kun asiakasta koskevasta päätöksestä pelkästään kerrotaan asiakkaalle, eikä häntä muilla tavoin osallisteta. Toisella tasolla asiakkaan mielipide tai näkemys häneen liittyvästä asiasta huomioidaan, mutta tämän huomioinnin vaikutukset voivat lopullisessa päätöksessä jäädä huomaamattomaksi. Kolmannella tasolla, eli niin kutsutulla kumppanuustasolla osallisuus näkyy siten, että asiakas ja työntekijä yhdessä neuvottelevat ja suunnittelevat, miten tilanteessa toimitaan ja tämän mukaan myös lopullisesti toimitaan. Korkeimmalla, neljännellä tasolla osallisuus on silloin, kun päätöksenteko on täysin asiakkaan vastuulla. Hänellä on myös mahdollisuus määritellä, missä muodossa hän palvelua haluaa ottaa vastaan ja voi myös tätä itse arvioida. (Vierula 2017, 36-37)

Lastensuojelussa tapahtuvassa dokumentoinnissa ideaalitalanne olisi päästä kolmannelle tasolle, eli Vierulan kutsumalle ”kumppanuustasolle”. Usein kumppanuustasolle pääseminen lastensuojelutyössä kariutuu eriäviin näkemyksiin, jolloin yhteisymmärrystä asiasta ei saavuteta. (Vierula, 2017, 37–38.) Tällöin asiakkaan osallisuuden taso jää lopulta toiselle tasolle. Vaikka asiakasta on kuultu, voi konkretian tasolla asiakkaan näkemys jäädä näkymättömäksi siinä suhteessa, ettei siitä ole viitteitä lopullisessa päätöksessä.

Bardy (2013, 170) tuo osallistavan dokumentoinnin lastensuojeluun käytännön tasolle. Mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi yhteenveto tai muut dokumentit voidaan käydä lapsen kanssa läpi ennen niiden esittämistä vanhemmille. Tämän toimintamallin myötä dokumenttiin on mahdollista lisätä vielä lapsen toivomia muutoksia tai lisäyksiä, joka itsessään lisää jo osallisuuden tasoa. Peilaten Vierulan (2017, 36–37) esittelemään nelitasoiseen jäsenryhmämalliin, tässä tapauksessa päästään niin kutsutulle kumppanuustasolle, eli kolmannelle tasolle, joka on lastensuojelutyössä ideaalitalanne.

Toinen Bardyn (2013, 170) antama esimerkki on lastensuojelutarpeen selvityksen tai tilannearvion yhteenvetotapaaminen. Näissä tapaamisissa kirjoitettu yhteenveto on käytävä lasten ja vanhempien kanssa läpi, sillä tapaamisen tarkoituksena on välittää vanhemman kokemuksia ja ajatuksia lapselle, sekä lapsen ajatuksia ja kokemuksia vanhemmille, jossa suuri painoarvo on tiedon välittämisessä lapsen, vanhempien ja lastensuojelun kesken. Näkemysten jakamisen lisäksi perhe saa sosiaalialan ammattilaisen näkemyksen ja arvion lastensuojelutarpeesta. Tässä tapauksessa voidaan päästä edellä mainitulle kumppanuustasolle (Vierula 2017, 36–37) Tämän kaltaisissa prosesseissa osallistava dokumentointi on tärkeää, jotta työskentelemisen tavoitteet ovat sellaisia, jossa huomioidaan jokaisen osapuolen näkemys asiasta. Konkreettisesti tämä voi näkyä vanhempien tai lapsen toiveena siitä, millaisin toimintatavoin tavoitteeseen voidaan päästä. Tehty työ, tarjottu tuki ja apu ovat asiakkaalle todennäköisemmin vaikuttavia, jos he ovat olleet osallisia läpi prosessin, lähtien suunnitelmasta aina toteutukseen ja loppuarviointiin asti. Myös osapuolten sitoutuminen hoitoon on osallisuuden toteuduttua todennäköisintä. (Bardy, 2013 170–171.)

Laaksosen, Kääriäisen ja muiden (2011, 41-43) mukaan asiakkaan osallisuus kirjaamistyössä voi parantaa asiakassuhteen myönteistä kehittymistä. Osallistava kirjaaminen voi lisätä asiakkaan luottamusta sosiaalialan ammattihenkilöstöön sekä vähentää yllätyksiä asiakirjojen sisällöstä. Osallistava kirjaaminen voi myös lisätä ammatillista työn toteutumista, kun sekä asiakas että sosiaalialan ammattilainen ovat molemmat yhtä tietoisia yhdessä sovituista asioista. (Laaksonen ym. 2011, 42.) Asiakkaan osallisuutta voi myös lisätä itse kirjaamisen jälkeen siten, että asiakkaalle tarjotaan kirjaamisen jälkeen mahdollisuutta lukea häntä koskevat raportit. Täten asiakkaalla on mahdollisuus tuoda esiin oma näkökulmansa kirjauksesta ja siitä, haluaisiko hän mahdollisesti siihen jotain li-

sätä. Osallisinta kirjaaminen on silloin, kun kirjaaminen tehdään asiakkaan kanssa yhdessä. Tällaisessa tilanteessa sosiaalialan ammattilaisen on tärkeää osata auttaa asiakasta orientoitumaan kirjaamisen kannalta tärkeisiin asioihin, esimerkiksi kysymysten kautta (Laaksonen ym. 2011, 42).

Koposen (2019) laatimassa pro-gradussa ”Osallisuus dokumentointiprosesseissa lastensuojelun avohuollossa” (2019) tutkittiin, millaisia keinoja on olemassa asiakkaan osallisuuden lisäämiseen dokumentointiprosesseissa. Tulokset perustuivat aiempaan tutkittuun tietoon sekä sosiaalityöntekijöiden haastatteluun. Lisäksi pro-gradussa haettiin vastausta kysymykseen, että mitkä tekijät voivat estää tai hankaloittaa osallistavan dokumentoinnin toteutumista. Tulosten mukaan osallisuutta lisääviä käsitteitä liittyen dokumentointiprosessiin olivat *tieto-osallisuus*, *toimintaosallisuus* sekä *kehittämisosallisuus*. Tieto-osallisuutta oli toteutettu hyvällä tasolla kaikkien sosiaalityöntekijöiden toimesta. Haasteita oli ilmennyt ulkomaalaistaustaisten ihmisten kanssa. Mahdollinen kielimuuri voi estää sujuvan tiedon välittämisen.

Tieto-osallisuus pitää sisällään asiakkaan oikeuden tiedon saamiseen palveluihin liittyen sekä palvelujen piiriin pääsemisen. Toimintaosallisuuden todettiin haastattelun pohjalta toimivan vaihtelevin tuloksin. Toimintaosallisuuteen liittyviä haasteita oli muun muassa aikaan liittyvät resurssit, sopimattomuus kriisityöhön, epäkäytännölliset tietojärjestelmät ja asiakkaan haluttomuus osallistua dokumentointiin. Toimintaosallisuus tarkoittaa asiakkaan mahdollisuutta hyödyntää palveluja elinympäristössään, sekä konkreettisten toimintamahdollisuuksien luomista. Toimintaosallisuutta voi jokapäiväisessä elämässä tarkoittaa esimerkiksi käyntejä ja keskustelua sosiaalialan palvelupisteissä, järjestöissä. (Koponen 2019, 33-34.)

Kehittämisosallisuus oli taas tutkimuskirjallisuuden kannalta uusi käsite, josta Koponen löysi potentiaalia, jota voisi mahdollisesti hyödyntää tulevaisuudessa paremmin. Kehittämisosallisuus tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että asiakas voisi osallistua dokumentoinnin kehittämiseen esimerkiksi asiakasfoorumien- tai raadin avulla. Asiakasfoorumien- tai raadin tulosten perusteella olisi mahdollista kehittää osallistavaa dokumentointia jatkossa asiakaslähtöisemmästä näkökulmasta. Kehittämisosallisuus mahdollistaisi asiakkaan osallisuuden lisäämisen vaikuttamisen muodossa. Asiakkaalla olisi kehittämisosallisuuden myötä mahdollisuus vaikuttaa palveluihin ja niiden kehitykseen. (Koponen 2019, 47).

Hujasen, Ailion ja Koivumäen (2021) teettämässä tutkimuksessa tarkoitus oli selvittää, millaisia käsitteitä sosiaalityöntekijöillä on laadukkaiden, rakenteisten asiakasasiakirjojen kirjaamisesta. *Rakenteinen, määrämuotoinen tieto tarkoittaa tiedon kirjaamista ja tallentamista yhteisten, etukäteen sovittujen rakenteiden avulla potilas- ja asiakastietojärjestelmissä sekä valtakunnallisissa sähköisissä tietojärjestelmäpalveluissa* (THL 2020). Tuloksista käy ilmi, että edellytyksiä laadukkaalle rakenteiselle kirjaamiselle on työntekijän laaja ja kunnollinen perehdytys, yhteiset sovitut toimintakäytänteet, rakenteisten asiakasasiakirjojen käyttäminen kirjauksissa sekä riittävä aika. Tutkimuksesta oli myös havaittavissa, että asiakasasiakirjojen laatuun vaikuttavimpia asioita olivat selkeän, ymmärrettävän kielen käyttäminen ja se, että asiakkaan ääni on kirjauksesta kuultavissa. Johtopäätöksenä Hujanen ym. (2021, 368) toteavat, että sosiaalityöntekijät kuvaavat laadukkaan kirjaamisen perustaa lähtökohtaisesti asiakkaiden osallisuuden sekä asiakastyön kautta. Tämä kieli siitä, että asiakkaan osallistaminen on ensisijaisen tärkeää osana sosiaalityötä. (Hujanen, Ailio ja Koivumäki 2021, 368)

3 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimustehtävät

Tämän kuntoutuksen ohjauksen opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, miten osallistava kirjaaminen on aikaisempien tutkimustulosten perusteella toteutunut lastensuojelussa ja mitä asioita osallistavaan kirjaamiseen liittyen tulee huomioida. Vaikkakin aiheena osallistava kirjaaminen on ajan-kohtainen, on se vielä suhteellisen nuori ja tutkimustuloksia aiheeseen liittyen on vielä suhteellisen vähän. Etenkin lasten kanssa käytettävää osallistavaa kirjaamista on käsitelty julkaisuissa vain hieman.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa lastensuojelutyöhön suunnattu, riittävä tietopohja osallistavan kirjaamisen käyttöönottoon. Tutkimuskysymykset olivat valittu siten, että ne tuovat lastensuojelun työkentälle sovellettavaa tietoa osallistavasta kirjaamisesta.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykseni on:

1. Mistä tekijöistä muodostuvat laadukas osallistava kirjaaminen, käytettynä lasten kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä sosiaalialalla?

1.1 Vanhempien näkökulmasta?

1.2 Sosiaalihuollon ammattilaisen näkökulmasta?

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Kirjallisuuskatsaus menetelmänä

Kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kolmeen eri perustyyppiin, jotka ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus, sekä meta-analyysi (Salminen. 2011. 6).

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa tutkittavan asian tutkimisen laaja-alaisemmin kuin meta-analyysi tai systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta on kutsuttu niin sanotuksi yleiskatsaukseksi. Se voidaan luokitella kahteen, toisista hieman poikkeavaan alakategoriaan, narratiiviseen, sekä integroivaan katsaukseen. *Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen* tarkoitus on tuottaa aiheesta laaja, helppolukuinen yleiskuva, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi tiedon ajantasaistamisena. *Integroivan kirjallisuuskatsauksen* pohjimmainen tarkoitus on kuvata ilmiötä monipuolisesti ja sen avulla on mahdollista tuoda uutta tietoa aiemmin tutkitusta aiheesta (Salminen 2011, 6–9). Tässä työssä hyödynnettiin narratiivista kirjallisuuskatsausta. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus mahdollistaa laajan kuvan luomisen käsiteltävästä aiheesta. Narratiivinen kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista tiivistää aiemman tutkimustiedon tuloksia tiivistetysti yhteen uudessa katsauksessa käsitellyn teeman perspektiivistä. (Salminen 2011).

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, jonka tarkoituksena on kuvata tutkittava teema teoreettisesta tai kontekstuaalisesta näkökulmasta. Näkökulma tulee tuoda esiin kirjallisuuden avulla rajatusti ja perustellusti. Kuvailevan kirjallisuuskatsaus jaetaan vaiheisiin, jotka ovat tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston valinta, kuvailun rakentaminen ja viimeiseksi tulosten tarkastelu. Prosessia ohjaa tutkimuskysymys ja siihen haetaan vastauksia tutkimusaineiston kautta. Kysymykseen pyritään saamaan vastaus hyödyntäen tutkimusaineistoa vertailun ja yhdistämisen keinoin. Viimeisin vaihe on tulosten tarkastelu, jossa tulokset kootaan yhteen ja niitä tarkastellaan suhteessa laajempaan kontekstiin tai menetelmään. Tekijän on myös huomioitava vaiheiden eettinen toteutuminen sekä luotettavuuskysymykset. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013.)

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi valittiin kuvaileva kirjallisuuskatsaus narratiivisesta näkökulmasta käsiteltynä. Koska lastensuojelun osallistavasta kirjaamisesta tutkimuksia on tehty suhteellisen vähän, aiheesta oli mahdollista koostaa myös uutta tietoa opinnäytetyöhön yhdistelemällä ja käsittelemällä aiempaa tutkimustietoa aiheesta. Tässä työssä hyödynnettiin teoriaohjaavaa menetelmää pohjautuen Vierulan (2017) käsittelemään O’Sullivanin nelijaokkeiseen osallisuuden toteutumiseen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tarjoaa työlle toteuttamismallin, joka on opinnäytetyössä hyvin hyödynnettävissä.

4.2 Aineiston keruu ja kuvaus

Aineistonhaku aloitettiin koehauilla lokakuussa 2022 ja se valmistui lopulliseen muotoonsa maaliskuussa 2023. Lähdemateriaalina toimivat alan tietokannat sekä saatavilla oleva tutkimuskirjallisuus. Aineisto kerättiin hyödyntämällä sisäänotto- sekä poissulkukriteerejä (taulukko 1).

Koehakujen aineiston kartoitus aloitettiin Jyväskylän ammattikorkeakoulun kautta saatavilla olevista tietokannoista. Julkaisujen kartoittaminen ja valitseminen aloitettiin hyödyntämällä JAMK:in opiskelijoille saatavilla olevia tietokantoja. Koehakuja toistettaessa lopulliset tietokannat valikoituivat sen perusteella, kuinka sopivaa lähdemateriaalia jokaisesta kannasta löytyi. Opinnäytetyössä käytettiin systemaattista tiedonhakua. Systemaattisessa tiedonhaussa pyritään etsimään kaikki relevantit dokumentit, jotka sopivat aiheeseen, samalla kuitenkin kasvattamatta määrää liian suureksi (TUNI. 2023). Lopullinen aineisto valittiin siten, että hyödynnettävät aineistot vastasivat tutkimuskysymykseen ja olivat hyödynnettävissä tietopohjaa kirjoittaessa.

Sisäänotto- sekä poissulkukriteerien valitseminen tehtiin ennen ensimmäisiä koehakuja, jotta hakutulokset olisivat tarkoituksenmukaisempia. Tutkimusaineiston tuli olla julkaistuna vuoden 2010 aikana tai sen jälkeen, sillä osallistava kirjaaminen on käsitteenä suhteellisen tuore. Täten tiedonhaku kohdentui tarkemmin juuri osallistavan kirjaamisen pariin. Lisäksi aineiston tuli vastata tutkimuskysymykseen, tai sen tuli olla hyödynnettävissä kysymyksiin liittyen. Julkaisun tuli olla kirjoitettu suomeksi, jotta julkaisun sisältö tuli oikein ymmärretyksi. Julkaisun painopiste piti olla lastensuojelussa tai kirjaamisessa, koska opinnäytetyö oli kohdennettu vastaamaan lastensuojelun osallistavaan kirjaamiseen. Aineistoista poissuljettiin sellaiset julkaisut, jotka eivät käsitelleet lastensuojelua tai kirjaamista. Lisäksi julkaisun täytyi olla tekijälle maksuton ja saavutettavissa. Aineistoon ei valikoitu sellaisia julkaisuja, jotka olivat tekijälle maksullisia.

Koehakuja tehtiin kymmeniä kertoja ennen lopullisen aineiston muodostumista. Koehakujen hyödynä oli hyödynnettävän aineiston osuvuus työhön liittyen. Koehakujen aikana hakuja suoritettiin muun muassa sanoilla osallistava AND kirjaaminen, lapset AND kirjaaminen, lastensuojelu AND kirjaaminen ja sijaishuolto AND kirjaaminen. Myös englanninkielisiä hakuja suoritettiin sanoilla involving documentation AND children welfare sekä participation AND documentation. Koehakujen yhteydessä huomattiin englanninkielisten tekstien olevan tekijälle liian haastavia, joten ne poissuljettiin, vaikka se tulosten luotettavuutta laskeekin. Koehaku edesauttoi relevanttien hakusanojen löytämisessä. Koehakujen pohjalta huomattiin, että sana dokumentointi antoi kaikista tietokannoista opinnäytetyöhön osuvampia tuloksia, kuin sana kirjaaminen. Hakusanojen muodostuksessa sopiviksi, aloitettiin tietokantojen rajaaminen vähäisempään määrään. Muun muassa terveysalalle painottuvat MEDIC-tietokannat eivät tuottaneet tulosta.

Lopullinen aineisto oli valittuna maaliskuussa 2023. Opinnäytetyössä hyödynnettiin neljää eri tutkimusjulkaisua. Lopulliseen aineistonhakuun valikoitui neljä eri tutkimusjulkaisua. Lopullinen haku painottui suomenkielisiin tietokantoihin, sillä koehakujen yhteydessä huomattiin, ettei englanninkieliset lähteet ole tekijän kielitaidon takia laadukkaasti hyödynnettävissä. Julkari-tietokannasta valittiin kaksi aineistoa ja Journal FinJehew-tietokannasta valittiin yksi aineisto. Lisäksi lumipallopäätelmän avulla löydettiin yksi aineisto lisää. Janet-tietokanta ei tarjonnut varsinaisessa haussa kun 5 osumaa, joista yksi valittiin tiivistelmän mukaan sopivaksi. Aineistoon tutustuttua todettiin, ettei Janet tarjoama aineisto ollut hyödynnettävissä opinnäytetyöhön.

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vastaa tutkimuskysymykseen ja on hyödynnettävissä	Ei vastaa tutkimuskysymykseen, ei hyödynnettävissä
Tutkimus on julkaistu vuonna 2010 tai sen jälkeen	Tutkimus on julkaistu ennen vuotta 2010
Julkaisukieli suomi	Julkaisukieli jokin muu, kun suomi
Tutkimuksen painopisteenä lastensuojelu tai kirjaaminen (ikärajattu enimmillään 18)	Tutkimus käsittelee jotain muuta kenttää kuin lastensuojelu tai ei liity kirjaamiseen
Tutkimus on opinnäytetyön tekijälle maksuton ja saavutettavissa	Tutkimus on opinnäytetyön tekijälle maksullinen

Tietokantojen valitsemisprosessi alkoi koehakujen aikana ja se tarkentui loppua kohden. Tietokannat painottuivat suomalaisiin tietokantoihin, sillä sisäänottokriteerinä oli, että julkaisu on saatavilla suomeksi. Tekijä aloitti tietokantojen valitsemisen hyödyntämällä aiempia kuvailevan kirjallisuuskatsauksen opinnäytetöitä ja kartoitti eri vaihtoehtoja. Lisäksi opinnäytetyöntekijä osallistui JAMK:in kirjaston tiedonhaun opintojaksolle, jossa aineistonhakuun liittyvää tietoa sai lisää.

Ensisijaisiksi tietokannoiksi koehakujen pohjalta valikoituivat Journal sekä Julkari. Journal sekä Julkari ovat kotimaisten, tieteellisten lehtien tietokantoja. Journal ja Julkari tarjosivat osallistavaan

kirjaamiseen sopivia julkaisuja paljon, mutta opinnäytetyön näkökulman vuoksi moni näistä jouduttiin karsimaan. Lopullisessa haussa Journal tarjosi hakusanoilla osallisuus AND dokumentointi 43 hakutulosta.

Julkarin tarjonnasta löytyi 71 hakutulosta, joista lopullisiin valintoihin päätyi kaksi julkaisua hakusanoilla osallisuus AND dokumentointi. Myös Journalin tietokannassa erikseen sijaitseva FinJeHew ("Finnish Journal of eHealth and eWelfare") tietokannasta löytyi tuloksia 35, joista yksi valikoitui lopulliseen työhöni. Parhaat tulokset koehakujen perusteella FinJeHewistä löytyi englanninkielisillä hakusanoilla documentation AND social work. Englanninkielisiä hakusanoja hyödynnettiin FinJeHewissä, sillä julkaisut olivat saavutettavissa myös suomeksi. FinJehewistä löytää tieteellisiä artikkeleita sosiaali- ja terveystieteellisestä aikakauslehdestä.

Opinnäytetyöhön lopulliseen aineistoon löytyi yksi lähde lisää lumipallomenetelmän avulla. Lumipallomenetelmän toiminta perustuu tiivistettynä siihen, että tutkimuksen tekijä hyödyntää aiemmin aihetta tutkineen henkilön osaamista ja kokemusta tutkittavasta tiedosta (Aira, M. 2005, 1073–1077).

Keskeisiksi hakusanoiksi muodostuivat hakuprosessissa lastensuojelu, osallisuus AND kirjaaminen, sekä osallisuus AND dokumentointi. Englanninkielisinä hakusanoja käytettiin Children participation AND documentation, sekä documentation AND social work. Myös englanninkieliset hakusanat antoivat tuloksia tietokannoista hyvin, vaikkakin tietokannat olivat suomalaisia. Hakusanoja valittaessa opinnäytetyöntekijä on käyttänyt Finto-palvelun asiasanastoa (YSO). Eri tietokantojen tulokset siirrettiin taulukon 2 muotoon. Lisäksi taulukosta on havaittavissa, kuinka aineistoa on rajattu ja kohdennettu vastamaan opinnäytetyön tarkoitusta.

Taulukko 2. Hakusanat ja tulokset tietokannoittain

Tietokannat	Hakusana(t)	Rajaukset	Osumat	Valinnat otsikon mukaan	Valinnat tiivistelmän mukaan	Lopulliset valinnat
Julkari	Osallisuus AND Dokumentointi	Kielenä Suomi tai englanti, maksuton/saavutettavissa	71	4	2	2
Journal	Osallisuus AND dokumentointi	Kielenä Suomi tai englanti, tutkimukset vuosilta 2010-2022	43	3	1	0
Journal FinJeHew	documentation AND social work	Kielenä suomi tai englanti, tutkimuk-	35	3	2	1

		set vuosilta 2010-2022				
Janet	Osallisuus AND dokumentointi	Kielenä Suomi, tutkimukset vuosilta 2010-2022	5	1	1	0
Lumipalloomen- menetelmä	-	-	1	1	1	1
Yhteensä	-	-	155	12	7	4

Lopullinen opinnäytetyön aineisto muodostui neljästä julkaisusta, joista kaikki olivat suomalaisia julkaisuja. Alla olevassa taulukossa (taulukko 3) on listattuna aineistot, jotka päätyivät hyödynnettäväksi työssä. Lisäksi taulukosta käy ilmi kohderyhmä ja tutkimuskysymys, johon aineisto vastaa. Lisäksi keskeisimmät tulokset lähteestä on tiivistetty viimeiseen sarakkeeseen. Systemaattisen tiedonhaun avulla ja eri hakusanojen käsittelyn jälkeen muodostui lopullinen aineistokokonaisuus. Lopulliseen työhön valikoituineet julkaisut ovat listattu alla olevaan taulukkoon 3.

Taulukko 3. Lopullinen opinnäytetyön aineisto. n=4

Tekijät, nimi ja julkaisu	Tutkimuskysymykset	Kohderyhmä ja menetelmä	Keskeiset tulokset
<p>Aineisto 1.</p> <p>Bardy, M. 2013, Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uudistettu painos. Suomen yliopistopaino Oy - Juvenes Print. Tampere. (Julkari)</p>	<p>Mistä tekijöistä muodostuvat laadukas osallistava kirjaaminen, käytettynä lasten kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä sosiaalialalla, vanhempien ja sosiaalihuollon ammattilaisen näkökulmasta</p>	<p>Kartoitus. Hyödynnettävissä vanhempien sekä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta</p>	<p>Asiakkaan osallisuudessa huomioitavat asiat ammattilaisen puolelta</p>
<p>Aineisto 2.</p> <p>Laaksonen, M., Kärräinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J. & Jäppinen, A. 2011, Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. THL. Raportti. Suomen</p>	<p>Mistä tekijöistä muodostuvat laadukas osallistava kirjaaminen, käytettynä lasten kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä sosiaalialalla, sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta</p>	<p>Julkaisu laadittu sosiaalihuollon asiantuntijaryhmässä (n=12) Koos yhteen dokumentoinnin periaatteita pohjautuen aiempaan tietoon.</p>	<p>Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen & keinot</p>

<p>yliopistopaino Oy - Juvenes Print. Tampere. (Julkari)</p>			
<p>Aineisto 3.</p> <p>Hujanen, A., Kinnunen, U., Ailio, E. & Koivumäki, L. 2021, Sosiaalityön laadukas rakenteinen kirjaaminen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Sosiaali- ja terveysjohtamisen laitos. Kuopio. (Journal FinJeHew)</p>	<p>Mistä tekijöistä muodostuvat laadukas osallistava kirjaaminen, käytettynä lasten kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä sosiaalialalla, sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta</p>	<p>Haastateltu sosiaalityöntekijöitä (n=6), joiden pohjalta muodostuu käsitys laadukkaasta rakenteisesta kirjaamisesta.</p>	<p>Laadukkaan kirjaamisen edellytykset</p>
<p>Aineisto 4.</p> <p>Vierula, T. 2017, Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Suomen yliopistopaino – Juvenes Print Oy. Tampere (Lumipallomenetelmä)</p>	<p>Mistä tekijöistä muodostuvat laadukas osallistava kirjaaminen, käytettynä lasten kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä sosiaalialalla, vanhempien näkökulmasta</p>	<p>Haastateltu vanhempia (n=22), haastattelu toteutettu vuosina 2010–2012. Vanhempien subjektiivinen näkemys hyödynnettävissä.</p>	<p>Nelitasoisuus-teoriakehys (O’Sullivan)</p>

Aineistot vastasivat tutkimuskysymykseen ”mistä tekijöistä muodostuvat laadukas osallistava kirjaaminen, käytettynä lasten kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä niin vanhempien, kun myös sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.” Aineisto 1 (Bardy 2013) käsitteli yleisellä tasolla osallistavaa kirjaamista teoksessaan ”Lastensuojelun ytimissä”. Teos oli hyödynnettävissä tutkimuskysymyksen molempaan aspektiin. Aineisto 2 (Laaksonen ym. 2011) oli muodoltaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti. Raportissa koottiin yhteen dokumentoinnin periaatteita pohjautuen kahden toista sosiaalihuollon asiantuntijan haastatteluun. Raporttia pystyttiin hyödyntämään sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta. Myös kolmatta aineistoa hyödynnettiin sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta. Aineisto 3 (Hujanen ym. 2013) oli vertaisarvioitu artikkeli, jossa haastateltiin kuutta sosiaalityöntekijää liittyen laadukkaaseen, rakenteiseen kirjaamiseen. Aineisto 4 (Vierula 2017) käsitteli vanhempien näkökulmaa liittyen lastensuojelun osallistavaan kirjaamiseen. Aineisto tarjosi laajasti tietoa vanhempien perspektiivistä. Huomioitavaa oli, että tutkimuksessa oli haastateltu 22 vanhempaa, joiden pohjalta tulokset muodostettiin.

4.3 Aineiston analyysi

Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi menetelmänä voidaan jaotella kolmeen eri vaiheeseen osaan: pelkistämiseen (reduointi), aineiston ryhmittelyyn (klusterointi), sekä kolmanneksi aineiston käsitteellistäminen (abstrahointi) (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117–125.).

Sisällönanalyysi aloitettiin redusoinnilla, jossa alkuperäinen sisältö pelkistettiin. Seuraavaksi pelkistetyt ilmaisut ryhmiteltiin, eli klusteroitiin alaluokkiin. Kolmannessa vaiheessa aineisto käsitteellistettiin, eli abstrahoitettiin. Abstrahoinnissa opinnäytetyön kannalta valikoitu, merkittävä tieto muodostettiin teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117–125.) Alla olevasta taulukosta (Taulukko 3.) käy ilmi, miten sisällönanalyysi toteutettiin.

Tämän opinnäytetyön analyysissä hyödynnettiin teoriaohjaavaan sisällön analyysia käyttämällä Vierulan (2017, 36–37) esittelemä O’Sullivanin nelitasoista osallisuuden määrittelyä (taulukko 3, aineisto 4). Sisällönanalyysi voi olla teoriaohjaava, teorialähtöinen tai aineistolähtöinen. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä, eli deduktiivisessä sisällönanalyysissä, aikaisemman aineiston esittelemää teoriaa tai käsitejärjestelmää hyödynnetään tutkimuksen toteuttamisen ja lopputuloksen aikana. Tässä sisällönanalyysissä teoriaa voidaan hyödyntää osana analyysin tekoa, vaikkei käytetty

aineisto suoranaisesti teoriaan pohjautuu. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoreettiset käsitteet tuodaan osaksi muuta aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2008, 95–100.)

Taulukko 4. Sisällönanalyysin eteneminen. Esimerkkejä tekstistä, hyödyntäen O’Sullivanin nelitasoista osallisuusjaottelua

(*= Käy O’Sullivanin nelitasoiseen osallisuusjaotteluun)

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<p><i>”Dokumentointi voi tukea osallisuutta, kun ne kirjoitetaan niin, että niissä kuuluu asiakkaiden ääni. Lapsen puheen suorien sitaattien käyttö tuo lapsen äänen esiin. Jos mahdollista, yhteenveto tai muut dokumentit näytetään lapselle ennen vanhemmille esittämistä, jolloin tekstiin voi vielä tehdä lapsen toivomia korjauksia. Lastensuojelutarpeen selvityksen tai tilanearvion yhteenvetotapaaminen on esimerkki erittäin tiivistä ja strukturoidusta tiedon välittämistilanteesta lapsen, vanhempien ja lastensuojelun kesken. Näissä tapaamisessa kirjattu yhteenveto käydään lapsen ja vanhempien kanssa läpi. Tapaamisen ideana on välittää lapsen kokemuksia ja ajatuksia vanhemmille ja vanhempien ajatuksia lapsesta, lapsen elämästä ja vanhemmuudesta lapselle huomioiden vahvuudet ja muutostarpeet”</i></p> <p>Aineisto 1</p>	<p><i>kirjoitetaan niin, että niissä kuuluu asiakkaiden ääni</i></p> <p><i>Lapsen puheen suorien sitaattien käyttö tuo lapsen äänen esiin.</i></p> <p><i>yhteenveto tai muut dokumentit näytetään lapselle ennen vanhemmille esittämistä</i></p> <p><i>tekstiin voi vielä tehdä lapsen toivomia korjauksia.</i></p> <p><i>yhteenveto käydään lapsen ja vanhempien kanssa läpi.</i></p> <p><i>välittää lapsen kokemuksia ja ajatuksia vanhemmille</i></p>	<p>kirjoittaminen*</p> <p>Suorat sitaatit*</p> <p>Dokumentin näyttäminen lapselle*</p> <p>lapsen omat muokkaukset tekstiin*</p> <p>yhteenvedon yhdessä läpi käymisen*</p>	<p>Käytännön toimet osallistamisen edistämiseksi</p>	<p>Lapsen osallistaminen kirjaamiseen</p>

	<i>ja vanhempien ajatuksia lapsesta, lapsen elämästä ja vanhemmuudesta lapselle huomioiden vahvuudet ja muutostarpeet</i>	Lapsen ja vanhempien välinen ajatuksien vaihto		
<i>"Yhdessä dokumentoiminen edellyttää ja edistää asiakassuhteen avoimuutta: vaikeatkin asiat on käsitteellistettävä ja niistä on pystyttävä keskustelemaan. Asiakkaalla on oikeus tietää, mitä mieltä työntekijä hänen tilanteestaan todella on, sillä vain näin mahdollistuu tilannetta koskeva aito dialogi. Asiakkaiden asioiden käsitteleminen ja tapahtumien kuvaaminen asiakirjoihin eivät ole toisistaan erillisiä tapahtumia tai ilmiöitä. Ne sulautuvat yhdeksi viimeistään silloin, kun joudutaan tekemään päätöksiä asiakkaan tilanteesta menneiden tapahtumien perusteella." Aineisto 2</i>	<i>vaikeatkin asiat on käsitteellistettävä ja niistä on pystyttävä keskustelemaan</i> <i>oikeus tietää, mitä mieltä työntekijä hänen tilanteestaan todella on</i> <i>Asiakkaiden asioiden käsitteleminen ja tapahtumien kuvaaminen asiakirjoihin eivät ole toisis-</i>	<i>Vaikeista asioista puhuminen*</i> <i>Asiakkaalla oikeus tietää työntekijän mielipide*</i> <i>Asioiden käsittely & tapahtumien kuvaaminen sulautuvat yhteen*</i>	<i>Kirjaamisen käytänteet</i>	<i>Osallistava kirjaaminen ammattilaisen näkökulmasta</i>

	<i>taan erillisiä tapahtumia tai ilmiöitä</i>			
<i>"Laadukasta asiakastyön kirjaamista tarkasteltiin myös asiakkaan näkökulmasta: miten hyvin asiakirjat tulevat ymmärretyksi ja kuinka asiakkaat kokevat tulevansa kuulluiksi. Kirjaamisen laatua määritti se, miten hyvin asiakirjaa lukeva henkilö omaksuu asiakirjan tiedon. Selkeän kielen ansiosta on mahdollista jopa tehostaa viranomaistoimintaa, kun asiakas ymmärtää hänelle suunnattujen asiakirjojen sisällöt vaivatta " Aineisto 3</i>	<i>miten hyvin asiakirjaa lukeva henkilö omaksuu asiakirjan tiedon kun asiakas ymmärtää hänelle suunnattujen asiakirjojen sisällöt vaivatta</i>	Asiakkaan ymmärrys määrittää kirjaamisen laatua* Tehostaa parhaimmillaan viranomaistoimintaa (moniammatillisuus)	Kirjaamisen selkeys & merkitys	Osallistavan kirjaamisen käyttöönoton perusteet
<i>"Terence O'Sullivan (2011, 45) jäsentää asiakkaiden osallisuuden lastensuojelun päätöksenteossa nelitasoisena. Osallisuus on heikointa silloin, kun päätöksestä pelkästään kerrotaan asiakkaalle (being told). Seuraavalla tasolla (being consulted) asiakasta konsultoidaan ja hänen näkemyksensä otetaan huomioon, mutta niiden vaikutukset päätöksentekoon voivat jäädä näennäisiksi. Kumppanuustasolla (being a partner) osallisuus tarkoittaa puolestaan asiakkaan ja työntekijän yhteisesti neuvottelemaa, jaettua näkemystä siitä, miten tilanteessa toimitaan. Korkeimmalla mahdollisella tasolla osallisuus on silloin, kun päätöksenteko on asiakkaan hallittavissa (being in control) ja hän voi arvioida saamaansa palvelua ja</i>	<i>kun päätöksestä pelkästään kerrotaan asiakkaalle asiakasta konsultoidaan ja hänen näkemyksensä otetaan huomioon, mutta niiden vaikutukset päätöksentekoon voivat jäädä näennäisiksi</i>	Päätöksestä kerrota (1.taso) Asiakkaan näkemys huomioon (2. taso)	Asiakkaan osallisuus päätöksentekoon	O'Sullivanin osallisuuden nelitasoisuus*

<p><i>päättää, millaisessa muodossa haluaa sitä jatkossa ottaa vastaan"</i></p>	<p><i>asiakkaan ja työntekijän yhteisesti neuvottelemaa, jaettava näkemystä siitä, miten tilanteessa toimitaan</i></p> <p><i>hän voi arvioida saamaansa palvelua ja päättää, millaisessa muodossa haluaa sitä jatkossa ottaa vastaan</i></p>	<p>Yhteinen neuvottelu toimintavasta työntekijän ja asiakkaan kanssa (3.taso)</p> <p>Päätöksenteko asiakkaan hallinnassa (4.taso)</p>		
---	--	---	--	--

Taulukko 4 kuvastaa sisällönanalyysin etenemistä esimerkkien kautta. Analyysia ohjaa vahvasti teoriaohjaava sisällönanalyysi. Teoriaohjaavuus liittyy O’Sullivanin esittelemään nelitasoiseen osallisuuteen, jonka pohjalta analyysiä tehtiin. Tähdellä (*) merkityt alaluokan osat tarkoittavat sitä, että ne ovat hyödynnettävissä O’Sullivanin nelitasoiseen osallisuusteoriaan. Sisällönanalyysi tehtiin siten, että ensimmäiseen sarakkeeseen tuli alkuperäinen tekstileike aineistosta (taulukko 3) ja toiseen pelkistetty ilmaus, jossa tekstistä poimittiin kaikki oleelliset asiat. Kolmanteen sarakkeeseen laitettiin pelkistetyn ilmauksen alaluokka ja neljäljenteen yläluokka. Viimeisessä, eli viidennessä sarakkeessa oli tekstin pääluokka, jonka alle tekstileike menee. Ensimmäisestä sarakkeesta, jossa sijaitsevat tekstileike (taulukko 4, aineisto 1), löytyi kuusi tutkimustulosten kannalta oleellista tekstin osaa, jotka siirrettiin toiseen sarakkeeseen pelkistettyyn muotoon, esimerkiksi muodossa *”kirjoitetaan niin, että niissä kuuluu asiakkaiden ääni”*. Seuravaksi lauseen osa siirrettiin alaluokkaan, joka

edellä mainitussa esimerkissä oli ”kirjoittaminen”. Alaluokka merkittiin myös tähdellä (*), mikäli se oli hyödynnettävissä Vierulan (2017) esittelemään, O’Sullivanin nelitasoiseen osallisuusjaotteeluun. Tähtien merkitseminen helpotti tulosten analysointia teoriaohjaavan sisällönanalyysin perspektiivistä. Seuraavaan sarakkeeseen määriteltiin yläluokka, joka tässä tapauksessa oli ”käytännön toimet osallistamisen edistämiseksi”. Viimeisessä sarakkeessa muodostettiin lauseen osalle pääluokka. Tässä kerrotussa esimerkissä pääluokaksi muodostui lapsen osallistaminen kirjaamiseen.

Samalla menetelmällä (taulukko 4) käytiin läpi jokainen opinnäytetyön aineisto, jonka myötä sisällönanalyysi muodostui. Taulukon avulla sisällönanalyysi oli mahdollista tehdä tarkasti siten, ettei aineistoista putoa oleellista tietoa pois. Taulukon pohjalta tutkimustulokset saatiin kirjoitettua auki luotettavasti ja niitä oli helppo verrata teoriaohjaavaan sisällönanalyysin avulla O’Sullivanin nelijakoiseen osallisuuden luokitteluun.

5 Tutkimustulokset

Kolme neljästä aineistosta oli hyödynnettävissä, kun haettiin vastausta tutkimuskysymykseen sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta. Aineisto 1, aineisto 2 ja aineisto 3 vastasivat tutkimuskysymykseen sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta. Aineisto 1 sekä aineisto 4 tarjosivat taas tietoa tutkimuskysymyksen vanhempien osaan.

Opinnäytetyön aineistojen sekä niistä tehtyjen analyysien mukaan osallistavaa kirjaamista laadukkaasti toteuttaessa tärkeitä huomioitavia asioita on monia. Laadukas osallistava kirjaaminen pohjautuu eri lakeihin. Niin perustuslaki, sosiaalihuoltolaki, asiakasasiakirjalaki sekä lastensuojelulaki ohjaavat kirjaamiskäytänteitä. Perustuslaissa (731/1999) määrätään, että henkilön mahdollisuutta *vaikuttaa itseään koskeviin päätöksentekoihin* on tuettava. Henkilöllä on myös *oikeus osallistua* itseään koskeviin päätöksentekoon. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan on tärkeää huomioida toimintatapoja ja ratkaisuja valittaessa, miten asiakkaan *mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin toteutuu*. *Asiakkaan mielipiteet ja toiveet itseään koskevassa päätöksenteossa on huomioidava*.

Analyysista käy ilmi, että osallistavaa kirjaamista voidaan toteuttaa lastensuojelutyössä Vierulan (2017) esittelemän nelitasoisen osallisuuden mallin mukaisesti kolmella ensimmäisellä tasolla. Lasta voidaan tiedottaa häntä koskevasta kirjauksesta tai päätöksestä (1. taso), lapsen mielipidettä kirjaukseen liittyen voidaan kysyä ja hänen viestinsä voidaan välittää esimerkiksi sosiaalityöntekijälle (2.taso). Vanhemman ja lapsen ehdotukset ja mielipiteet voidaan ottaa osaksi suunnitelmaa esimerkiksi hoitoneuvottelussa, jossa mietitään, miten asetettuihin tavoitteisiin päästään ja nämä myös kirjataan asetettuihin tavoitteisiin (3.taso).

5.1 Lasten osallisuuden tukeminen sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta

Opinnäytetyön tavoite oli selvittää, kuinka laadukasta osallistavaa kirjaamista voitaisiin hyödyntää lastensuojelun palveluiden piirissä olevien lasten kanssa sosiaalialan ammattilaisten ja vanhempien näkökulmasta. Tuloksista käy ilmi, että suuri vastuu osallistavan kirjaamisen laadukkaasta toteutumisesta on sosiaalialan ammattilaisella.

Kun lapsi osallistuu kirjaamiseen, on sosiaalihuollon ammattilaisen vastuulla ohjata lasta orientoitumaan käsiteltävään aiheeseen (Laaksonen ym. 38–43). Ammattilainen voi ohjata lasta kysymysten avulla oleellisiin asioihin. Laaksonen (2011, 38–43) mukaan lapsen toiveet ovat huomioitava häntä koskevissa päätöksissä. Lasta pitää myös tiedottaa häneen liittyvistä asioista. Laadukkaan osallistavan kirjaamisen avulla lapsen osallisuutta voitaisiin entisestään vahvistaa. Osallisuuden hyödyt ovat mittavat, joten laadukas osallistava kirjaaminen voisi tukea lapsen hyvinvointia. Osallistavan kirjaamisen on todettu kehittävän asiakassuhteen luottamusta ja lisäävän hoitoon sitoutumista. Esimerkiksi päivittäiskirjausten tai kuukausikoosteiden tekeminen yhdessä lapsen kanssa voisi lisätä lapsen tunnetta siitä, että hänen mielipiteellään on väliä ja sitä kuunnellaan. Osallistava kirjaaminen voisi siis konkreetian tasolla parhaillaan syventää ammattilaisen ja lapsen välistä suhdetta. Lapsen äänen kuuluminen kirjauksissa on myös molempien osapuolten etu. (Laaksonen 2011, 38–43.)

Sosiaalityöntekijät kuvaavat laadukkaan kirjaamisen perustaa lähtökohtaisesti asiakkaiden osallisuuden sekä asiakastyön kautta (Hujanen, Koivumäki & Ailio 2021). Tämä kielii siitä, että asiakkaan osallistaminen on ensisijaisen tärkeää osana sosiaalityötä. Osallistava kirjaaminen voi myös lisätä

ammattillisen työn toteutumista, kun sekä asiakas että sosiaalialan ammattilainen ovat molemmat yhtä tietoisia yhdessä sovituista asioista. (Laaksonen ym. 2011, 42.)

Edellytyksiä laadukkaalle osallistavalle kirjaamiselle on Hujasen ym. (2021) mukaan työntekijän laaja ja kunnollinen perehdytys, yhteiset sovitut toimintakäytänteet, rakenteellisten asiakasasiakirjojen käyttäminen kirjauksissa sekä riittävä aika. Tutkimuksesta oli myös havaittavissa, että asiakasasiakirjojen laatuun vaikuttavimpia asioita olivat selkeän, ymmärrettävän kielen käyttäminen ja se, että asiakkaan ääni on kirjauksesta kuultavissa. Johtopäätöksenä Hujanen ym. toteavat, että sosiaalityöntekijät kuvaavat laadukkaan kirjaamisen perustaa lähtökohtaisesti asiakkaiden osallisuuden sekä asiakastyön kautta. Tämä kiellii siitä, että asiakkaan osallistaminen on ensisijaisen tärkeää osana sosiaalityötä.

5.2 Lasten osallisuuden tukeminen vanhempien näkökulmasta

Teoriaohjaava näkökulma oli lähtöisin Vierulan (2017) julkaisema tutkimus ”Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta”, jossa esiteltiin O’Sullivanin nelitasoinen osallisuusjaottelu. Vierulan (36–37) mukaan lastensuojelutyössä usein mahdollinen saavutettava osallisuuden taso on toinen taso, jossa lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan, mutta mielipidettä ei pystytä välttämättä huomioimaan päätöksen teossa. Konkretian tasolla osallistavassa kirjaamisessa tämä näkyisi siten, että lapsen ääni ja toiveet kuuluvat kirjauksessa, mutta asiaa ei syystä tai toisesta ole mahdollista toteuttaa. Koska alaikäinen ei ole vielä tarpeeksi kypsä päättämään kaikista omista asioistaan, on lopullinen vastuu päätöstenteossa lapsen asioista vastaavalla aikuisella.

Bardy (2013, 171–172) käy läpi niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat lapsen laadukkaan osallistavaan kirjaamiseen osallistumisen. Näitä asioita ovat asiakkaan äänen kuuluminen kirjauksesta, suorat sitaatit, dokumentin näyttäminen lapselle, asioiden lisääminen kirjauksiin, yhteenvetojen läpi käyminen yhdessä, sekä lapsien ja vanhempien kokemukset päätöksiin liittyen näkyviin. Peilaten Vierulan (2017) esittelemään nelitasoiseen osallisuuteen, jokainen edellä mainituista käsitteistä liittyy nelitasoiseen osallisuuden tasoihin. Esimerkiksi hoitoneuvottelussa on mahdollista saavuttaa kolmas taso, eli niin kutsuttu kumppanuustaso, jossa vanhemmat suunnittelevat toimintatapoja yhdessä sosiaalihuollon ammattilaisten kanssa. Nämä suunnitelmat näkyvät myös lopullisessa hoitosuunnitelmassa.

6 Johtopäätökset

Tutkimuskysymys käsitteli sitä, että mistä koostuu laadukas osallistava kirjaaminen käytettynä lastensuojelutyössä sosiaalialan ammattilaisten ja vanhempien näkökulmasta. Tuloksista käy ilmi, että osallistava kirjaaminen edellyttää toimiakseen riittävän määrän aikaa, yhtenäisiä käytänteitä, taitoa ohjata asiakasta kysymysten avulla oikeiden asioiden piiriin, sekä selkeää kielen käyttöä. Vastuu on kirjaamisesta vastaavalla sosiaalihuollon ammattilaisella. (Laaksonen ym. 2011.) Laadukas osallistava kirjaaminen koostuu Bardyn (2013, 22) mukaan suorien sitaattien käytöstä, dokumenttien ja yhteenvetojen läpikäymistä sekä näyttämisestä lapselle ennen vanhempaa, lapsen mahdollisuudesta korjata tai oikaista jo kirjoitettua tekstiä ja tiedon välittämisestä lapsen ja vanhemman välillä.

Johtopäätöksenä voisi todeta, että sosiaalihuollon ammattilaisen näkökulmasta tärkeitä huomioitavia asioita ovat lapsen iän ja ymmärtämisen tason huomiointi. Työntekijällä on vastuu ohjata lapsi kirjaamisen kannalta oleellisiin asioihin ja selventää lapselle mahdolliset, hänelle vieraat käsitteet tai asiat siten, että lapsi pystyy ne tasollaan ymmärtämään. Suorien sitaattien käyttö kirjaamisessa edesauttaa kirjaamistyön laatua, myös lapsen viesti kulkeutuu näin muuttumattomana kirjaukseen. Kun työntekijä ottaa nämä seikat huomioon, on mahdollista päästä lastensuojelutyössä O'Sullivanin jaottelussa jopa kolmannelle, eli kumppanuustasolle. Oletus kuitenkin on, että laadukas osallistava kirjaaminen mahdollistaa useimmiten pääsyn toiselle tasolle, jossa lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.

On selvää, että esimerkiksi vajavaisten resurssien suhteen lasta ei aina ehditä syvemmin osallistamaan kirjaamiseen. Peilaten Vierulan (2017) esittelemään O'Sullivanin nelitasoiseen osallisuuteen, voidaan lasta kuitenkin osallistaa vähäiselläkin vaivannäöllä. Jo pienellä panoksella laadukkaalla osallistavan kirjaamisen käyttämisellä voidaan lisätä lapsen osallisuutta ja saada lapselle aikaan tunne siitä, että hänen mielipiteellään ja sanoillaan on väliä. Jo pelkkä lapsen tiedottaminen siitä, että mitä työntekijä aikoo kirjata, lisää lapsen osallisuutta.

7 Pohdinta

7.1 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuus varmistettiin tekemällä aineistohallintasuunnitelma sekä lopullinen aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla. Aineistohaku aloitettiin lokakuussa 2022 koehauilla eri tietokannoista. Tiedonhaku toistettiin monia kertoja tulosten luotettavuuden varmistamiseksi. Lopullinen aineistohaku valmistui tammikuussa 2023. Kuvailevana kirjallisuuskatsauksena toteutetussa opinnäytetyössä käytettiin sisäänotto- ja poissulkukriteerejä, joiden avulla lopullinen aineisto valikoitui. Sisäänotto- ja poissulkukriteerien avulla opinnäytetyöhön käytetyt julkaisut ovat oikein kohdennettuja ja tätä kautta relevanttia tutkimusmateriaalia.

Opinnäytetyön tulosten luotettavuutta karsii pienen tutkimusaineiston käyttö. Työn tuloksiin hyödynnettiin neljää eri aineistoa, joka on verrattane hyvin kapea aineisto kirjallisuuskatsaukseen. Opinnäytetyön tuloksia hyödynnettäessä tämä seikka on tärkeää huomioida. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen lopputuloksena syntyi opinnäytetyö, jota voidaan hyödyntää raamit asettavana ohjenuorana osallistavan kirjaamisen käyttöönottoa ajatellen. Lisäksi työssä ei käytetty kansainvälisiä tutkimuksia heikon kielitaidon takia. Tämä karsii kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta suuresti.

Koska tutkimusaineisto oli verraten pieni, karsii se tulosten luotettavuutta. Tämä on mielestäni myös huomioitava johtopäätöksien osilta. Vaikka suoria johtopäätöksiä on hankalaa tehdä, mielestäni kirjallisuuskatsauksen perusteella voisi sanoa, että tilausta osallistavalle kirjaamiselle on lastensuojelun kentällä. Lastensuojelun kirjaaminen tapahtuu monissa eri palveluissa, kuten avohuollon palveluissa, perhetyössä ja sijaishuollossa. Jokaisessa edellä mainitussa paikassa on mahdollisuus lisätä lapsen osallisuutta ottamalla osallistava kirjaaminen osaksi kirjaamista. Suurimpia haasteita miettien laadukkaana osallistavaa kirjaamisen toteutumista ovat mielestäni ajalliset resurssit. On myös oletettavaa, ettei jokainen lapsi halua syvemmin osallistua itsestään kirjoitettaviin asioihin. Tällöin voidaan kuitenkin saavuttaa esimerkiksi O’Sullivanin tasojaottelussa ensimmäinen taso, kun lasta tiedotetaan häntä koskevista asioista.

Aineistonhaku ja valinta tehtiin niillä resursseilla, joita tekijällä oli käytössä. Luotettavuuden arvioinnissa ei Tuomen ja Sarajärven (2018, 110) mukaan ole yksiselitteisiä ohjeita, vaan tutkimusta tulisi arvioida eri kokonaisuuden osina. Näitä osasia ovat tutkimuksen kohde ja tarkoitus, eli mitä ollaan tutkimassa ja miksi. Eri osien pitää myös olla suhteessa toisiinsa. Tässä opinnäytetyössä tutkimusaineiston osat vastasivat tutkimuskysymyksiin sekä olivat hyödynnettävissä. Kapeahko aineiston määrä sekä kansainvälisten tutkimuksien puuttuminen olivat suuria miinuksia luotettavuuden kannalta. Opinnäytetyön prosessin haasteena oli myös se, että neljän julkaisun aineistoa hyödynnettiin myös teoriaosuudessa, eikä pelkästään analyysiosuudessa. Tämän myötä käytetty lähdemateriaali jää melko kapeaksi. Laadukkaammalla aineistonhauulla ja teoria-aineiston lisäämisellä opinnäytetyön tulokset olisivat voineet olla luotettavampia kirjallisuuskatsauksen näkökulmasta. On myös selvää, että tekijän kiinnostus aihetta kohtaan parantaa tutkimuksen laatua. Omalla kohdallani kiinnostusta aiheeseen oli opinnäytetyön projektin aikana paljon, sillä pidän osallisuutta ja kirjaamista ensiarvoisen tärkeänä osana lastensuojelutyötä. Ajattelen myös, että tutkimuksellinen kehittämistyö tai toiminnallinen kehittämistyö olisi metodina voinut olla ehkä toimivampi, koska osallistavaa kirjaamista lastensuojelussa on toistaiseksi tutkittu melko vähän.

Tutkimuksen eettisyys varmistettiin siten, että opinnäytetyön tekijä perehtyi tutkimustyön eettisiin periaatteisiin. Tekijä oli sitoutunut noudattamaan tutkimuksen eettisiä periaatteita. Eettisyydestä kielii se, että opinnäytetyössä on rehellisesti kerrottu tutkimustuloksista ja saadun tiedon luotettavuudesta. Aineiston kannalta huomioitiin se, että työssä hyödynnetyn teorian tiedon alkupe-
räiset tekijät mainittiin JAMK:in lähdemerkintöjen mukaisesti, eikä plagiointia tehty. Opinnäytetyössä noudatettiin hyviä tieteellisiä käytänteitä. Pohjola (2003, 134) kuvaa hyvän tieteellisen käytännön käsitteinä huolellisuuden, rehellisyyden ja tarkkuuden liittyen tutkimustyöhön. Laadukas tieteellisten käytäntöjen noudattaminen on myös avoimuuden noudattamista tutkimustulosten julkistamisessa. Opinnäytetyössä on pyritty huomioimaan Jyväskylän ammattikorkeakoulun oikeaoppinen lähdeviitteiden ja lähdeluettelon merkitseminen. Lähdemateriaali valittiin työhön aiemmin mainittujen kriteerien avulla, jotta työn lähteet ovat luotettavia ja hyödynnettävissä työhön. Opinnäytetyössä on huomioitu myös se, että opinnäytetyö käy läpi plagiointitunnistusjärjestelmän. Opinnäytetyön tekijä on tietoinen siitä, että kyseessä on julkinen asiakirja, joka julkaistaan internetissä.

7.2 Jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyön tuloksena todettiin, että laadukas osallistava kirjaaminen edellyttää riittäviä aikaresursseja, työntekijän perehdytystä aiheeseen, yhteisiä sovittuja toimintakäytänteitä, sekä rakenteisten asiakasasiakirjojen käyttämistä kirjauksissa.

Osallistavaa kirjaamista on alettu viime vuosina tutkimaan monesta näkökulmasta laajemmin. Koska opinnäytetyö jäi aiheena hyvin yleistasoiseksi, on aiheen syventäminen tarpeen. Mielenkiintoista olisi esimerkiksi tietää, millaisia eri keinoja on siihen, että osallistavaa kirjaamista voitaisiin konkreettisesti hyödyntää osana hektistä lastensuojelutyötä. Opinnäytetyön tasoisena tutkimusmenetelmänä voisi toimia hyvin joko toiminnallinen tai tutkimuksellinen kehittämistyö, jolloin tuloksia saataisiin konkreettisesti esimerkiksi sijaishuollon kentältä, koska hyödynnettävissä olevaa kirjallisuutta on toistaiseksi saatavilla vielä suhteellisen vähäinen määrä. Tutkimus voitaisiin suunnata sijaishuollon ammattilaisille, sekä sijaishuollossa asuville lapsille, jotta molempien näkökulma osallistavaan kirjaamiseen voitaisiin selvittää tarkemmin.

7.3 Hyödynnettävyys kuntoutuksen ohjauksessa

Kuntoutuksen ohjauksen näkökulmasta tarkasteltuna osallistava kirjaaminen on ajankohtainen aihe, sillä kuntoutuksen ohjaajat työskentelevät usein työpaikoissa, jossa kirjaaminen on osa päivittäistä työtä. Osallistavan kirjaamisen on todettu muun muassa lisäävän asiakkaan sitoutumista hoitoon ja tuovan asiakkaalle tunteen siitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin. Asiakkaan tarpeet ohjaavat palveluiden valintaa ja osallistavan kirjaamisen kautta voidaan saavuttaa O'Sullivanin (2017) teorian mukainen kumppanuustaso, jossa kuntoutustarve ja mahdolliset palvelut voidaan arvioida yhdessä mahdollisimman osuviksi. Palveluiden käyttäjän osallistumisen päätöksentekoon uskotaan kehittävän palvelujen laatua. (Socom 2019.) Koska kuntoutuksen ohjausta ohjaa usein asiakaslähtöinen työote, on osallistava kirjaaminen asia, joka asiakaslähtöisyyttä ehdottomasti lisää.

Opinnäytetyön tulosten pohjalta voi sanoa, että osallistavan kirjaamisen hyödyt osana kuntoutusprosessia, ovat laajat. Osallistava kirjaaminen on tärkeä ja jatkuvasti kehittyvä osa sosiaali- ja terveysalan työkenttää. Siksi osallistavan kirjaamisen rohkea käyttöönotto riittävän tiedon myötä on

asia, joka parantaa sosiaali- sekä terveysalan työn laatua. Niin kirjaamisen, kun osallisuuden kautta.

Lähteet

Aira, M. 2005. Laadullisen tutkimuksen arviointi. Duodecim -lehti, 10, 1073–1077. Viitattu 23.3.2023. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo94977.pdf>

Bardy, M. 2013. Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uudistettu p. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino. Tampere. Viitattu 2.2.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Finlex. 2015. Asiakasasiakirjalaki. Viitattu 26.3.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254>

Finlex. 2022. Lastensuojelulaki. Viitattu 2.2.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Finlex. 2022. Sosiaalihuoltolaki. Viitattu 3.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Finlex. 2022. Suomen perustuslaki. Viitattu 15.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Hujanen, A., Kinnunen, U., Ailio, E. & Koivumäki, L. 2021, Sosiaalityön laadukas rakenteinen kirjaaminen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Sosiaali- ja terveysjohtamisen laitos. Kuopio.

<https://journal.fi/finjehew/article/view/109933>

Kangasniemi M, Utriainen K, Ahonen S-M, Pietilä A-M, Jääskeläinen P & Liikanen E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25.

Kääriäinen, A. 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia 1/2003. Hakapaino. Viitattu 1.5.2023.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23445/lastensu.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J. & Jäppinen, A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Raportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print. Tampere. Viitattu 12.03.2023. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Laitila, M. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä – Fenomenografinen lähestymistapa. Itä-Suomen Yliopisto. Kopiajyvä Oy. Kuopio. Viitattu 2.12.2022.

https://www.epshp.fi/files/5610/Asiakkaan_osallisuus_mielenterveys_ja_paihdytyossa.Fenomenografinen_lahestymistapa.pdf

Petrelius, P., Eriksson, P. 2018. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. PunaMusta Oy. Viitattu 1.5.2023.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf

Pohjola, A. 2003. Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi. Lapin yliopisto.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4. Viitattu 11.4.2023. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2022. Lastensuojelu. Viitattu 9.1.2023. <https://stm.fi/lastensuojelu>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. ETENE-julkaisuja 32. Viitattu 12.03.2023. <https://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841>

Socom. 2019. Osallistava kirjaaminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kansakoulu-hanke. Viitattu 4.12.2022. http://www.socom.fi/wp-content/uploads/2019/12/05_Osallistava-kirjaaminen_20191208.pdf

Tampereen Yliopisto. 2023. Systemaattinen tiedonhaku. Viitattu 22.1.2023.
<https://libguides.tuni.fi/systemaattinen-tiedonhaku>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Lapsen väkivallaton kasvu ympäristö. Viitattu 17.03.2023.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/turvallisuuden-edistaminen/lapsen-vakivallaton-kasvuymparisto>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Lastensuojelutilastot. Viitattu 18.12.2022.
<https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Mitä on lastensuojelu?. Viitattu 9.1.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Dokumentointi lastensuojelussa. Viitattu 5.1.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/dokumentointi-lastensuojelussa>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. N.d. Kirjaaminen. Viitattu 9.1.2023.
<https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kirjaaminen>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022. Osallisuus. Viitattu 16.1.2023.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. uudistettu p. Helsinki. Tammi.

Tuomi J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 5. painos. Helsinki. Tammi.

Valtionneuvoston kanslia. 2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Viitattu 11.4.2023. <https://vnk.fi/-/sallistava-ja-osaava-suomi-sosiaalisesti-taloudellisesti-ja-ekologisesti-kestava-yhteiskunta>

Vierula, T. 2017. Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Tampereen yliopisto – Juvenes Print. Tampere. Viitattu 11.03.2023. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102260/978-952-03-0565-9.pdf?sequence=1&isAllowed>

